

În secolul I, printre religiile orientale își face apariția o nouă religie, religia creștină. Apărut în Palestina, parte a Imperiului roman, creștinismul a cunoscut condiții favorabile răspândirii sale: existența căilor de comunicație, pacea universală, mobilitatea coloniștilor, interferențele religioase.

Iisus Hristos, întemeietorul noii religii, s-a născut la „plinirea vremii”¹, moment în care lumea era pregătită pentru venirea Lui. Data nașterii Sale nu se cunoaște precis. Unele indicații, cum ar fi proconsulatul lui Quirinius, recensământul, moartea lui Irod cel Mare, ne îndreptățesc să așezăm anul nașterii lui Hristos între 748–749 a.u.c. Ziua nașterii a fost fixată conform Tradiției, în 25 decembrie.

Din activitatea publică, Evangheliile au reținut: botezul său de către Ioan, alegerea Apostolilor², propovăduirea însoțită de minuni în Galileea, Iudeea și Ierusalim, Patimile, Moartea și Învierea Sa.

Evanghelia sau Vestea cea bună a fost un mesaj religios-moral, ideea centrală fiind „împărăția lui Dumnezeu” sau „împărăția cerurilor” ca o nouă ordine adusă lumii. Iisus Hristos a predicat iudeilor, dar învățătura Sa era destinată întregii lumi.

După Înălțarea la cer și întemeierea Bisericii creștine prin Pogorârea Duhului Sfânt – act revelator asupra Apostolilor – aceștia au început să predice Evanghelia, mulțimilor. Dovada succesului predicii apostolice și caracterul supranatural al întemeierii Bisericii îl constituie convertirea la creștinism a celor trei mii de iudei și prozeliți.

Creșterea numărului creștinilor a dus la prigoane din partea forurilor religioase iudaice. Persecuțiile se întind asupra întregii comunități, arhidiaconul Ștefan fiind primul martir al Bisericii. Ucenicii se răspândesc în alte zone, ajungând în Fenicia, Cipru și Antiohia, iar Apostolii rămân la Ierusalim. În activitatea misionară din orașe, iudeo-creștinii predicau mai întâi evreilor în sinagogi.

Prin diferite împrejurări apărute în decursul timpului, evreii s-au răspândit în afara Palestinei. Ei formau comunități proprii, aveau sinagogi, iar cultul mozaic era permis.

Primul oraș în care au predicat iudeo-creștinii din diaspora a fost Antiohia. Tot acolo a predicat și levitul Iosif din Cipru, cunoscut și sub numele de Varnava. După un an de activitate, el l-a chemat pe Saul din Tars, care s-a convertit la creștinism și care va avea un rol hotărâtor în răspândirea creștinismului pe teritoriul Asiei Mici. În Antiohia, adepții noii religii s-au numit pentru prima dată creștini.

Din Asia Mică creștinismul se răspândise până în Egipt spre sud și până la Roma spre vest. Această dezvoltare rapidă are mai multe cauze: au dispărut barierele etnice și sociale, au fost definitive evangheliile canonice în limba latină, aceasta începând să se impună ca limbă a religiei creștine³.

Principalele elemente umane care au contribuit la răspândirea creștinismului au fost soldații, negustorii orientali și coloniștii. Pe baza acestor factori s-au dedus și principalele căi de răspândire a creștinismului: Iudeea – Egipt – Cirenaica – Creta –

¹ *Epistola către Galateni* 4.4.

² *Evanghelia după Matei* 10.2.

³ Gudea, Ghiurco 1988, p. 94.

Africa – Numidia – Mauritania – Iudeea – Siria – Cilicia – Capadocia – Galatia – Bithynia – Pont – Asia – Ahaia – Epir – Macedonia – Dalmatia – Italia – Gallia; Asia – Thracia – Moesia – Dacia – Pannonia – Noricum – Raetia – Germania – Britania⁴.

Pe unul din aceste trasee se regăsește și provincia Dacia, iar studiul de față își propune să prezinte descoperirile arheologice cu caracter creștin sigur descoperite pe acest teritoriu.

La întemeiere, Dacia traiană cuprindea Banatul, Oltenia de la vest de cursul Jiului și Transilvania, fără colțul ei sud-estic și fără bazinul Ciucului și al Gheorghienilor. Mai târziu, în anul 118, împăratul Hadrian împarte provincia Dacia în trei provincii: Dacia Inferior, Dacia Superior și Dacia Porolissensis. Dacia Superior cuprindea Oltenia de la vest de Jiu, cu orașul municipiu Drobeta, întreg Banatul și Transilvania, fără părțile sale sud-estice și nord-vestice care au fost încorporate în Dacia Inferior și în Dacia Porolissensis⁵. Dacia Inferior cuprindea Oltenia de la răsărit de Jiu, cu orașul municipiu Romula, sud-estul Transilvaniei și fâșia din vestul Munteniei delimitată de dacii liberi prin așa-zisul limes transalutan⁶. Dacia Porolissensis, cu nume derivat de la localitatea Porolissum, era situată în părțile nord-vestice ale fostei Dacii traiane, la nord de Arieș și la nord-vest de cursul superior al Mureșului, având pe lângă municipiul Napoca, localitățile Porolissum și Potaissa și numeroase așezări rurale⁷.

Din anul 168 două din cele trei provincii dacice apar cu nume schimbat: Dacia Inferior se va numi Dacia Malvensis, de la Malva (Romula), care era și capitala, cuprinzând vestul Munteniei și întreaga Oltenie, iar Dacia Superior se va numi Dacia Apulensis, având capitala Sarmizegetusa, și cuprindea tot Banatul și Transilvania împreună cu zona ei sud-estică preluată de la Dacia Inferior în schimbul Olteniei de vest⁸. Dacia Porolissensis își va păstra neschimbat numele și teritoriul⁹.

Teritoriul cuprins între Munții Cernei la est, râul Tisa la vest, Mureșul la nord și Dunărea la sud a fost denumit, din veacul al XVIII-lea, Banat.

Banatul a reprezentat o poartă de intrare a romanilor în Dacia, atât în timpul cât și după existența provinciei. Două mari drumuri, pe două direcții, prima de la Lederata – Centrum Putea – Arcidava Bersobis – Caput Bubali – Tibiscum și a doua de la Dierna – Ad Mediam – Praetorium – Ad Pannonios – Masclianis se intersectau la Tibiscum, pentru a continua spre Sarmizegetusa și spre Mureș¹⁰.

Cercetări arheologice s-au efectuat în castelele de la Tibiscum, Pojejena, Vărădia și în așezările rurale unde s-au descoperit ferme (la Caransebeș – Mahăla, Iaz, Brebu, Gornea, Ramna și Criciova, toate datate în secolele II–III p.Chr)¹¹.

Cercetările recente au evidențiat noi așezări precum Hodoni – punctul Pusta; Cioreni – Timișoara; Freidórf – Timișoara; Moldova Veche punctul Vinograda, datate în secolele III–IV p.Chr¹².

În funcție de materialul arheologic, așezările rurale prezintă două caracteristici esențiale:

⁴ Gudea, Ghiurco 1988, p. 96.

⁵ Protase 2001, p. 48.

⁶ Protase 2001, p. 49.

⁷ Protase 2001, p. 50.

⁸ Protase 2001, p. 51.

⁹ Protase 2001, p. 51.

¹⁰ Benea 1996, p. 44.

¹¹ Benea 1996, p. 120.

¹² Benea 1996, p. 121.

a) așezări cu caracter agrar-păstoresc, evidențiate prin ceramică, fragmente de rășniță, aceste așezări fiind cele mai numeroase¹³.

b) așezări cu caracter complex agraro-meșteșugăresc, determinat de existența locuințelor și atelierelor meșteșugărești, numărul acestor așezări ridicându-se la 50¹⁴.

Pentru pătrunderea și generalizarea creștinismului pe teritoriul Banatului un rol deosebit l-a avut activitatea misionară a mai multor episcopii din sudul Dunării, ca de exemplu: Mursa și Sirmium în Pannonia Inferior, Singidunum și Viminacium în Moesia Superior.

Pe acest teritoriu au fost descoperite o serie de basilici creștine.

În interiorul castrului de la Tibiscum a fost dezgropat un edificiu (clădirea II) aflat în nord-estul castrului mare¹⁵. Edificiul avea un plan simplu, dreptunghiular, încheiat pe latura de nord-est cu o absidă. Clădirea de plan rectangular (10,90x7,50 m) era construită din piatră de râu și mortar. Acestei clădiri într-o a doua etapă de locuire i s-a adăugat o absidă pe latura de nord-est. Trecerea între clădire și absidă se făcea printr-un prag lat de 4,30 m. Zidul absidei este retras față de latura de vest a edificiului cu 0,40 m. Absida are lățime de 2,80 m și este ridicată pe un strat de dărâmătură nivelată, având un zid gros de 0,70 m. Adăugarea absidei s-a făcut cândva în prima jumătate a secolului al III-lea¹⁶. La 0,70 m de capătul vestic al absidei, s-a practicat o perforare care asigură un *praefurnium* pentru sistemul de încălzire. Pe baza acestei modificări și pe baza monedelor lui Filip Arabul și Gallienus, datarea se poate face între mijlocul secolului III și a doua jumătate a secolului următor¹⁷. Adăugarea celei de-a doua încăperi indică o amenajare care a putut aparține cultului creștin. În sprijinul acestei idei vine și faptul că dovezile de locuire a castrului în secolul al IV-lea p.Chr. sugerează doar construcții de lemn, excepția făcând-o comandamentul¹⁸.

În punctul numit „Caunița de Sus“ din localitatea Gornea, în apropierea fortificației romane târzii s-a descoperit un edificiu ce datează din epoca romană¹⁹. Clădirea compusă din mai multe încăperi orientate pe direcția E-V (16,60x5,85 m), avea la capătul de est o absidă, dispusă ușor asimetric. Două ziduri împărțeau spațiul interior în trei încăperi: A (6 m lungime), B (3 m lungime), C (4,5 m lungime). Absida făcea corp comun cu încăperea C. Diametrul ei este de 1,75 m. Ulterior în încăperea C a fost trasat un zid pe direcția est-vest. Din edificiu au rămas absida (D), încăperea unită (B+C) și A. În această zonă a fost descoperit opaițul de tip Firmalampen cu *chrismon*, în încăperea A, iar în fața absidei, în încăperea C, ceașca dacică lucrată cu mâna și având incizată crucea pe fundul recipientului²⁰. Este posibil ca acest edificiu să fi fost utilizat ca basilică creștină.

În partea de nord-vest a cetății de la Drobeta, au apărut în timpul săpăturilor, urmele unei construcții cu aspect basilical²¹. Orientarea construcției este est-vest. Edificiul are o singură navă, iar în zona centrală sunt dispuse simetric pe latura nordică și cea sudică câte o absidă. Înspre est închiderea edificiului s-a făcut printr-un ieșind

¹³ Benea 1996, p. 125.

¹⁴ Benea 1996.

¹⁵ Benea 1999, p. 114.

¹⁶ Benea 1999.

¹⁷ Benea 1999, p. 115.

¹⁸ Benea 1999.

¹⁹ Benea 1999, p. 117.

²⁰ Benea 1999, p. 118.

²¹ Benea 1999, p. 120.

fără absidă, cu un postament în interiorul zidului²². Construcția se încadrează în modificările aduse la Drobeta în secolul IV p.Chr. Edificiul pare a fi o biserică creștină asemănătoare cu cele construite pe linia Dunării în zona Porților de Fier.

Numeroase piese cu caracter creștin au fost descoperite la Dierna și Drobeta.

Între piesele cu caracter creștin se numără și o *ampulla* reprezentând o scenă votivă într-un cerc perlat, dispus pe ambele fețe ale vasului²³. Este reprezentat un personaj în veșminte militare, cu tunică scurtă și o mantie aruncată pe umeri. Două animale, probabil cămile, apar prosternate la picioarele personajului. În dreptul capului se disting două cruce cu brațe egale. Piesa aparține secolelor IV-VI p.Chr. *Ampulla* a fost descoperită la Dierna²⁴.

Asemenea mici vase denumite *ampullae* sau *evlogiae*, erau răspândite în lumea romană după anul 313. Pe ele se aflau imaginea lui Hristos sau invocații scrise. Cea mai răspândită imagine era cea a Sfântului Menas, după unele izvoare originar din Egipt, de lângă Alexandria, iar după altele ar fi fost frigian de origine. El a activat ca militar în Frigia, fiind creștin. La 11 noiembrie 296 a fost condamnat la moarte, decapitat, iar trupul tăiat în bucăți. A fost îngropat la Mareotis în Egipt. La Mareotis au fost descoperite, la Karm – Abu Mina, cripta și basilica lui Menas, construite de împăratul Arcadius (395-408)²⁵. Cultul Sfântului Menas s-a propagat și în vestul Peninsulei Balcanice, în Dalmatia²⁶.

Din cadrul ceramicii cu simboluri creștine pot fi amintite două capace de vas, datate în secolele IV-VI p.Chr. și ornamentate cu câte o cruce, provenind de la Tibiscum – Jupa și Caransebeș, Jud. Caraș-Severin²⁷.

La Dierna (Orșova, jud. Mehedinți) s-a descoperit un opaiț de lut cu lungimea de 7 cm²⁸. Marginea bordurii era decorată cu liniuțe transversale. Datează din secolul IV p.Chr.

La Dierna sau în regiunea Porților de Fier s-a descoperit un mâner de opaiț din pastă fină cărămidie, având lățimea de 9 cm²⁹.

Trei cataramă de tip Sucidava s-au descoperit la Dierna (Orșova, jud. Mehedinți), toate fiind din bronz turnat și datând din secolul VI p.Chr.³⁰.

La Tibiscum (Jupa, jud. Caraș-Severin) s-a descoperit o cărămidă arsă, având imprimată prin ștampilare semnul unei cruci cu brațe egale. Lângă aceasta se găsește incizată încă o cruce cu brațe egale. Este posibil să dateze din perioada medievală³¹.

La Jabăr (jud. Timiș) s-a descoperit un prescurnier din lut lucrat cu mâna. Are formă de con cu capătul subțire rotunjit. Pe cap, în relief apare un disc. Datează din secolul IV p.Chr.³².

În punctul „Cioreni“ lângă Timișoara s-a descoperit un pahar din ceramică cenușie-neagră pe care s-au incizat în pasta crudă diferite semne. Semnele sunt dispuse în jurul unei *crux gammata* (cruce cu brațe frânte). Datează din secolele III-IV p.Chr.³³.

²² Benea 1999.

²³ Benea 1999, p. 105.

²⁴ Benea 1999.

²⁵ Benea 1999, p. 106.

²⁶ Benea 1999.

²⁷ Dănilă 2001, p. 40.

²⁸ Benea 1999, p. 208.

²⁹ Benea 1999, p. 209.

³⁰ Benea 1999.

³¹ Benea 1999, p. 215.

³² Benea 1999, p. 216.

³³ Benea 1999, p. 217.

În așezarea daco-romană de la Freidorf, de lângă Timișoara, într-o locuință de tip bordei, s-a descoperit un fragment de oală, având incizată pe umăr mai multe cruci simple. Datează din secolele III–IV p.Chr.³⁴

După atacurile hunilor din 441–443 are loc căderea limesului dunărean.

În lipsa statului roman biserica a preluat atribuțiile juridice și administrative în zonele de jurisdicție. Acest lucru este dovedit și de tratativele cu hunii ale episcopului Theotim de Tomis alături de cei din Sirmium și Margum³⁵.

Timp de câteva decenii viața bisericească este perturbată de dominația hunică.

După ce urcă pe tron împăratul Iustinian (526–565) restabilește granița imperiului pe Dunăre și fixează unele fortificații pe malul de nord al fluviului. Acestea se remarcă prin ziduri foarte groase ce au în structura lor monumente funerare, sarcofage deteriorate sau întregi. Asemenea caracteristici au cetățile Axiopolis, Tropaeum, Ulmetum și Drobeta³⁶.

Novella XI din 16 aprilie 535 amintește de recucerirea cetăților Recidiva și Litterata situate pe malul nordic al Dunării: „*Cum igitur in presenti deo auctore ita nostra respublica aucta est, ut utraque ripa Danubii iam nostris civitatibus frequerentur, et tam Viminacium Quam Recidiva et Litterata, quae trans Danubium sunt, nostrae iterum dicioni Subactae sint*“ (Doar fiindcă în timpul de față cu ajutorul lui Dumnezeu, statul nostru s-a mărit, așa că amândouă țărmurile Dunării sunt populate acum cu cetăți de ale noastre și atât Viminacium cât și Recidiva și Litterata, care se găsesc dincolo de Dunăre, au fost supuse din nou stăpânirii noastre)³⁷.

Litterata (Lederata) apare în imediata apropiere a fluviului. Unii cercetători au identificat-o cu Palanca Nouă (Serbia)³⁸. De aici provine un opaiț din bronz cu mâner în formă de cruce³⁹.

Recidiva a fost identificată de unii istorici cu Sucidava (Celei, jud. Olt), iar de alții cu Arcidava (Vărădia, jud. Caraș-Severin)⁴⁰.

Prin *Novella* lui Iustinian se recunoștea existența unei vieți bisericești în spațiul fostei provincii și după dominația hunică.

Mai mult chiar, Litterata și Recidiva marchează o continuare a organizării bisericești în nordul Dunării la sfârșitul secolului IV și prima jumătate a secolului V.

Un rol important în răspândirea și organizarea creștinismului în fosta provincie Dacia Malvensis trebuie să-l fi avut numeroasele episcopii înființate în secolul IV pe malul drept al Dunării în provinciile Dacia Ripensis și Dacia Mediterranea. Titularii acestor scaune episcopale au trimis probabil horepiscopi să consolideze credința creștină în rândul populației daco-romane.

Este posibil ca în secolul VI teritoriul roman al Olteniei să fi fost supus jurisdicțional arhiepiscopiei Iustiniana Prima. Dacă într-adevăr cetatea Recidiva este una și aceeași cu Sucidava, atunci ea ar fi aparținut de episcopia de Aquae (Prahovo, Serbia).

Documentele epigrafice și arheologice descoperite pe acest teritoriu se ridică la aproximativ 140, ele fiind studiate în numeroase repertorii.

³⁴ Benea 1999.

³⁵ Benea 1999, p. 144.

³⁶ Pârvan 1911, p. 180.

³⁷ Benea 1999, p. 145.

³⁸ Zugravu 1997, p. 414.

³⁹ Zugravu 1997, p. 414.

⁴⁰ Benea 1999, p. 145.

La Praetorium II (Racovița, jud. Vâlcea) a fost descoperită o placă de gresie, datată în secolul III, ornamentată cu semnul Sfintei cruci și însoțită de inscripția *XIIIA*. Această inscripție ar putea demonstra că piesa a aparținut unui reprezentant al sectei hiliaștilor⁴¹.

Din Romula provine o cărămidă conținând câteva litere și semnul Sfintei cruci (secolul IV) iar de la Slăveni provine o placă de calcar, ornamentată cu „*crux monogramatica*“ care a servit ca placă de *cancelli* la basilica de aici⁴².

Un fragment de calcar cu prescurtarea *XC*, o cărămidă cu „*crux decussata*“ și o țiglă cu „*chrismon*“ au fost descoperite la Sucidava.

În categoria pieselor arhitectonice paleocreștine ce datează din secolele III-VI pot fi încadrate o placă de *cancelli* de la Slăveni, decorată cu „*crux monogramatica*“, datând din secolul IV și alta de la Sucidava, decorată cu o cruce mare în relief, cuprinzând probabil inscripția (*Iesus*) *Ch(risto)s (Nika)*, datând din secolul VI⁴³.

Din castrul roman de la Praetorium II (Racovița, jud. Vâlcea) provin o placă de gresie, decorată cu o cruce mare însoțită de inscripția *XIIIA* și o cărămidă având un pește stilizat⁴⁴.

Pieselor de artă minoră aparțin 27 de obiecte.

La Romula și la Sucidava au fost descoperite două cruciulițe de bronz, câte una în fiecare localitate, prima datând din secolul IV iar cea de-a doua din secolul VI.

Catarama din bronz de tip „Sucidava“ decorate cu trafor în formă de cruce au fost descoperite la Sucidava -- trei exemplare și la Drobeta – un exemplar⁴⁵.

Pe teritoriul Olteniei au fost descoperite 11 opaițe creștine, provenind din 6 localități: Romula, Sucidava, Orlea, Drobeta, Insula Banului și Bumbești. Datează din secolele IV-VI. Ele au formă circulară și sunt prevăzute cu un orificiu de turnare și unul de ardere.

Din secolele V-VI provin și alte tipuri de opaițe, cu ansa cruciformă, piriforme, cu orificiul de turnare în centru și cu cel de ardere pe *rostrum*. Asemenea exemplare s-au descoperit la Sucidava – trei bucăți, Drobeta – o bucată și Insula Banului – o bucată⁴⁶.

Ca material de artă minoră mai poate fi amintit un tipar de turnat cruciulițe descoperit la Sucidava⁴⁷.

Edificiile de cult din acest spațiu sunt în număr de două, una la Sucidava, descoperită în 1948, iar cealaltă la Slăveni, descoperită în 1963, dar rezultatele cercetărilor la aceasta din urmă fiind publicate abia în 1979.

Basilica de la Sucidava a fost datată inițial în secolul VI, dar pe baza descoperirilor monetare, în a doua jumătate a secolului V. În interiorul și în exteriorul basilicii au fost descoperite 12 înhumări, cei înhumați fiind demnitari sau reprezentanți ai clerului⁴⁸. Basilica avea dimensiunile interioare de 20,9x10,2 m, fiind alcătuită dintr-o singură navă și o absidă la est, lângă absidă existând două încăperi, probabil un diaconicon⁴⁹.

⁴¹ Dănilă 2001, p. 53.

⁴² Dănilă 2001, p. 53.

⁴³ Dănilă 2001, p. 61.

⁴⁴ Dănilă 2001, p. 61.

⁴⁵ Dănilă 2001, p. 62.

⁴⁶ Dănilă 2001, p. 65.

⁴⁷ Dănilă 2001, p. 65.

⁴⁸ Dănilă 2001, p. 59.

⁴⁹ Barnea 1979, p. 168.

Cea de-a doua biserică, descoperită la Slăveni, a fost construită pe ruinele *praetorium*-ului castrului roman probabil în a doua jumătate a secolului IV. În zona *presbyterium*-ului a fost identificat un mormânt ce ar fi putut aparține unui martir local sau adus din sudul Dunării. Biserica era prevăzută cu *cancelli*⁵⁰.

Pe actualul teritoriu al Transilvaniei a fost descoperită o biserică paleocreștină la Porolissum (Moigrad, jud. Sălaj). Între anii 1977–1979 au fost scoase la lumină ruinele unor clădiri situate în partea nordică a castrului de pe dealul Cornet, în care au fost identificate patru faze de construcție: faza I – o clădire dreptunghiulară (10,50x9 m) cu absida spre vest, datată în secolul I p.Chr.; faza a II-a – o clădire mai mare (22,6x13,5 m) care a înglobat-o pe cea mai veche, inclusiv absida, datată la sfârșitul secolului II; faza a III-a – înlocuirea coloanelor cu ziduri și adăugarea spre est a unei încăperi dreptunghiulare (13,5x4,75 m), datată în secolul III și faza a IV-a – consolidarea zidului interior de la nord cu un zid în care sunt refolosite diferite monumente și împărțirea clădirii printr-un zid transversal⁵¹. În faza a IV-a clădirea este considerată biserică creștină, cu absida înscrisă spre vest, naos și pronaos (*narthex*)⁵². Această fază datează din secolul IV.

Materiale arheologice paleocreștine au fost descoperite la Ulpia Traiana (Sarmizegetusa, jud. Hunedoara), Micia (Vețel, jud. Hunedoara), Sânmiclăuș (jud. Alba), Potaissa (Turda, jud. Cluj), Bologa (jud. Cluj), Pălatca (jud. Cluj), Gherla (jud. Cluj), Porolissum (Moigrad, jud. Sălaj), Cristești (jud. Mureș), Sighișoara (jud. Mureș) și Prejmer (jud. Brașov).

Materialele au fost descoperite printre ruinele castrelor și așezărilor romane, dar și a necropolelor care au fost folosite în continuare de o populație romanică⁵³.

Începând cu a doua jumătate a secolului IV și a secolului V, au pătruns în Transilvania, în mai multe etape, neamuri germanice din spațiul extracarpatic. În Transilvania primele comunități barbare ce pătrund dinspre est în secolul IV sunt documentate arheologic prin cele 11 necropole ale culturii Sântana de Mureș – Cerheanov⁵⁴. Datarea acestor necropole a fost plasată în ultimul sfert al secolului IV, când are loc trecerea vizigoților la sud de Dunăre și apariția hunilor la nordul Mării Negre⁵⁵.

În problema creștinismului în mediul culturii Sântana de Mureș din Transilvania un rol important îl au descoperirile arheologice.

Din cele două piese descoperite la Pălatca, una dintre ele are caracter creștin sigur. Este vorba despre unica piesă de inventar a mormântului nr. 3, orientat nord-sud. Piesa este un sigiliu de lut de formă conică, lucrat cu mâna din lut fin, de culoare cărămizie⁵⁶. Suprafața ștampilei este de formă circulară cu diametrul de 3,2 cm. Motivul din interiorul ei a fost realizat prin gravare. Motivul principal este reprezentat de o cruce cu brațe subțiri, egale, având capetele bifurcate. Piesa a fost considerată un instrument de ștampilat pâinea rituală. Unii cercetători datează piesa în a doua jumătate a secolului IV și o atribuie vizigoților iar alții o atribuie aceleiași perioade dar o include printre obiectele paleocreștine ale populației daco-romane.

⁵⁰ Dănilă 2001, p. 59.

⁵¹ Barnea 1982–1983, p. 259.

⁵² Barnea 1982–1983, p. 259.

⁵³ Dănilă 1982, p. 742.

⁵⁴ Opreanu 1995, p. 230.

⁵⁵ Opreanu 1995, p. 230.

⁵⁶ Opreanu 1995, p. 233

Descoperirile din primul mormânt de la Apahida au fost incluse în rândul celor germanice cu caracter creștin din Transilvania.

În interiorul acestui mormânt figurează trei inele de aur, dintre care două au inscripții. Unul dintre acestea conține o monogramă cu literele dispuse în negativ, având gravată deasupra o cruce⁵⁷. Are diametrul interior de 3,8 cm și greutatea de 54,9 g. Datorită diametrului și a greutății precum și a existenței monogramului acesta este un inel sigilar⁵⁸.

Cel de al doilea inel are diametrul de 2,9x2,8 cm și o greutate de 20,4 g. Are o inscripție dispusă în două rânduri, deasupra ei fiind incizată o cruce⁵⁹. În interiorul celei de-a doua litere din rândul 1 al inscripției, M, se află un A în ligatură. În acest caz numele poate fi citit *Omaharus*⁶⁰. Acesta se pare că a fost un *regul* gepid ce controla bazinul Someșului Mic și care a primit botezul creștin. Inelul datează din a doua jumătate a secolului V.

Pe baza descoperirilor arheologice rezultă că primii creștini germanici din Transilvania n-au fost arieni ci păstrători ai dreptei credințe. Botezul lui Omahar este foarte important deoarece urmările acestui act au dus la continuarea legăturilor religioase, etnice și lingvistice ale populației romanice din Transilvania cu imperiul bizantin.

Din cele prezentate rezultă că politica de promovare și consolidare a creștinismului începută în anul 313 p.Chr. a avut rezultate pozitive și în teritoriile nord-dunărene, fapt demonstrat de numeroasele descoperiri arheologice cu caracter creștin sigur.

---

⁵⁷ Opreanu 1995, p. 241.

⁵⁸ Opreanu 1995, p. 241.

⁵⁹ Opreanu 1995, p. 241.

⁶⁰ Opreanu 1995, p. 243.

Bibliografie

- x x x – *Biblia sau Sfânta Scriptură*, București, 2001.
- Benea, 1996 – D. Benea, *Dacia sud-vestică în secolele III–IV*, Timișoara, 1996.
- Protase, Suceveanu 2001 – D. Protase, Al. Suceveanu (coordonatori) *Istoria românilor, vol. II, Daco-romani, romani și alogeni*, București.
- Barnea, 1979 – I. Barnea, *Arta creștină în România*, București, 1979.
- Barnea, 1982–1983 – I. Barnea, *Continuitatea elementului daco-roman după părăsirea aureliană, pe baza descoperirilor paleocreștine din Transilvania în lumina ultimelor cercetări*, Sargeția, XVI–XVIII, 1982–1983: p. 259–266.
- Benea 1999 – D. Benea, *Dacia sud-vestică în secolele III–IV*, (II), Timișoara.
- Dănilă 1982 – N. Dănilă, *Considerații asupra noilor materiale paleocreștine din Transilvania*, în *BOR*, 78, p. 730–741.
- Dănilă 2001 – N. Dănilă, *Daco-Romania Christiana*, București, 2001.
- Gudea, Ghiurco 1988 – N. Gudea – I. Ghiurco, *Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice*, Oradea.
- Opreanu 1995 – C. Opreanu, *Creștinismul și neamurile germanice în secolele IV–V în Transilvania*, *Ephemeris Napocensis*, V, p. 227–251.
- Pârvan 1911 – V. Pârvan, *Contribuții arheologice la istoria creștinismului daco-roman*, București.
- Zugrăvu 1997 – N. Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București.

DAS CHRISTENTUM IN DAKIEN IM IV-VI Jh.

Zusammenfassung

Auf Grund der wichtigsten Menschengruppen, die zur Verbreitung des Christentums beigetragen haben und zwar die Soldaten, die Händler aus dem Orient sowie die Kolonisten, konnten auch die wichtigsten Verbreitungswege der neuen Religion abgeleitet werden. Auf einem dieser Strecken und zwar Asien – Thrakien – Moesien – Dakien – Pannonien – Noricum – Raetien – Germanien – Britannien, liegt wie man bemerken kann auch die Provinz Dakien.

Vorliegende Abhandlung versucht die arheologischen Entdeckungen bekannt zu machen, die aus diesem Gebiete stammen und einen sicheren christlichen Charakter besitzen.

Die christlichen Basilikas des Gebietes dass zwischen dem Cernei-Gebirge im Osten, der Theiss im Westen, der Marosch im Norden und der Donau im Süden, liegt Gebiet welches im XVIII Jahrhundert den Namen Banat erhielt, sind in Tibiscum, Gornea und Drobeta aufbewahrt worden. In einigen Siedlungen wie zum Beispiel in Tibiscum, Jabăr, Freidorf, Dierna und Drobeta wuden zahlreiche alt-christliche Gegenstände entdeckt, welche die Existenz eines organisierten christlichen Lebens in diesem Gebiet beweisen.

Die XI Novelle vom 16 April 535 berichtet von der Wiedereroberung der Festungen Recidiva und Litterata, die am Nordufer der Donau gelegen waren, was auch auf eine Kontinuität der kirchlichen Gliederung im Noden der Donau, am Ende des IV Jh. und in der ersten Hälfte des V Jahrhundert hinweist.

Die zahlreichen Bistümer in den Provinzen Dacia Ripensis und Dacia Mediterranea spielten eine wichtige Rolle in der Verbreitung des Christentums auf dem Gebiete der ehemaligen Provinz Dacia Malvensis. Hier gab es ein kirchliches Leben, was auch von der Entdeckung einer Basilika in Sucidava, aus dem VI Jh und einer anderen in Slaveni aus dem IV Jh, sowie von zahlreichen christlichen Gegenständen, belegt wird.

Betreffend das heutige Gebiet Siebenbürgens, existiert hier nur eine einzige Basilika, die aus Porolissum aus dem IV Jh. Alt-christliche Gegenstände wurden insbesondere in den Ortschaften entdeckt die weiterhin von einer romanischen Bevölkerung bewohnt wurden.

Aus dem vorgeführten geht hervor dass die Politik der Förderung und Festigung des Christentums, begonnen im Jahre 313, positive Ergebnisse auch im Norden der Donau halle, was von den zahlreichen Entdeckungen mit sicheren christlichen Merkmalen bewiesen wird.